

Les biblioteques escolars en el sistema de lectura pública de Catalunya

M. ISABEL BATLLÓ*
MAITE COMALAT**

Resum: Les biblioteques escolars no reuneixen les condicions necessàries per a desenvolupar les tasques que el nou sistema educatiu li atorga. Les condicions i mides del local, la manca d'equipament, la poca actualització del fons i l'absència de personal amb la formació necessària són alguns dels aspectes que l'experiència i l'estudi d'aquestes biblioteques han posat en evidència des de fa anys. La manca de regulació de les biblioteques de les escoles i centres de secundària ha deixat aquests centres, en molts casos, en mans del voluntarisme de mestres, pares i bibliotecaris.

Voldríem, al llarg d'aquest article, comentar tres aspectes que fan referència a les biblioteques de centres d'ensenyament no universitari que, a partir d'ara i per raons pràctiques, anomenarem biblioteques escolars. Malgrat tot, el terme que s'utilitza, cada cop més, és el de mediateques escolars; tenint en compte que amb aquest nom es vol fer referència a les biblioteques de centres de primària, secundària, batxillerat i formació professional que, a més a més de material imprès, haurien d'incloure material gràfic, audiovisual i multimèdia.

Els tres aspectes que volem tractar són, en primer lloc, el tractament que l'actual Llei del sistema bibliotecari de Catalunya fa a les biblioteques escolars; en segon lloc, l'estat actual de la majoria de biblioteques escolars a casa nostra i, en tercer lloc, els aspectes que hauria de tenir en compte una regulació de les biblioteques escolars per tal que esdevinguessin allò que haurien de ser: *l'eix fonamental d'un ensenyament de qualitat i un dels pilars bàsics de l'estructura bibliotecària.*

* Bibliotecària i coordinadora de les biblioteques escolars de Rubí.

** Professora de l'EUBD Jordi Rubió i Balaguer i coordinadora tècnica del Servei de Biblioteques Escolars L'Amic de Paper.
Article arribat l'abril de 1997.

1. La Llei del sistema bibliotecari i les biblioteques escolars

La Llei contempla, d'una banda, en tres dels seus articles, la integració de les biblioteques escolars en el sistema de lectura pública. Aquests són:

Article 5. «Integren el Sistema bibliotecari de Catalunya (...) les biblioteques de centres d'ensenyament no universitari (...)»

Article 23.2. «Excepcionalment, si les necessitats del Sistema de Lectura Pública ho requereixen, i amb la conformitat prèvia del titular, hi poden ésser integrades les biblioteques dels centres d'ensenyament no universitari. Si el titular és la Generalitat cal l'informe favorable previ del Departament d'Ensenyament.»

Article 38.3. «Les comissions de lectura pública tenen per funcions: (...) d) Coordinar l'actuació de les biblioteques públiques i escolars.»

Un article de la Llei fa referència específica a les biblioteques escolars:

Article 44.1. «Les biblioteques dels centres d'ensenyament no universitari proporcionen el material necessari per al compliment de llurs funcions pedagògiques, faciliten l'accés a la cultura, eduquen l'alumne en la utilització de llurs fons i li permeten de complementar i ampliar la seva formació i el seu lleure.

2. En els centres d'ensenyament no universitari s'ha d'establir una biblioteca escolar com a part integrant de l'ensenyament i en col·laboració amb el Sistema de Lectura Pública.

3. Les normes específiques sobre l'organització, l'activitat i el finançament de les biblioteques dels centres públics d'ensenyament no universitari han d'ésser fixades per reglament.»

Tot i que en aquest article de la Llei es recullen com a objectius de la biblioteca escolar els que ja apareixen al manifest de la Unesco,¹ la imprecisió en aspectes claus com la figura del bibliotecari, les característiques concretes quant a fons i equipament i altres que comentarem més endavant, ha deixat les biblioteques escolars en una situació força precària.

1. En aquest, la biblioteca escolar es defineix com «un servei eficaç de mediateca escolar és essencial per al compliment del programa educatiu de l'escola i és un element indispensable del sistema bibliotecari. Un servei eficaç de mediateca escolar haurà de:

- donar suport continuat a un programa d'ensenyament i aprenentatge i impulsar el canvi educatiu;
- possibilitar l'accés a tota mena de recursos i serveis;
- dotar els estudiants de les capacitats bàsiques per tal d'usar la màxima diversitat de recursos i serveis;
- habituar-los a la utilització de les biblioteques amb finalitats recreatives, informatives i d'educació continuada.

L'actual sistema educatiu ha definit uns objectius per a cadascuna de les àrees que d'una manera molt clara i imprescindible haurien de dependre del funcionament de la biblioteca escolar. L'ús d'eines i recursos per a la recerca de la informació, la tria de fonts d'informació, la utilització dels serveis que la biblioteca pública pot oferir són aprenentatges que cal treballar des d'una bona biblioteca escolar. Tot això però, implica una inversió, i una definició que ni la Llei del sistema bibliotecari ni l'actual sistema educatiu especifiquen. L'experiència ens permet afirmar que els mestres són els primers interessats a fer de la biblioteca escolar un puntal en l'ensenyament dels seus alumnes. Les associacions de pares i els ajuntaments col·laboren a fer que les biblioteques escolars puguin oferir als seus alumnes un material adequat i divers, però sovint aquests esforços han quedat a mig camí del que haurien pogut ser amb una bona planificació i els recursos necessaris.

De què ens serveix una Llei i una reforma del sistema educatiu que, tot i que defineixen uns objectius molt ambiciosos per a les biblioteques de centres no universitaris, no estableixen uns requeriments mínims per al seu funcionament quant a local, equipament, fons i personal? Quan i qui ha de gestionar i dinamitzar la biblioteca escolar?

2. Estat actual de les biblioteques escolars

Tot i que ens referim d'una manera concreta a les escoles del Vallès Occidental, i més concretament, a les de Rubí,² podem afirmar que la situació que descriurem a continuació és la situació generalitzada en què es troben les biblioteques escolars al nostre país.

Malauradament a moltes escoles la biblioteca no reuneix, ni tan sols els requisits mínims que caldria suposar. Quatre són els aspectes en què hem volgut incidir.

En primer lloc el local. La majoria de les escoles disposen actualment d'un espai per a la biblioteca, encara que aquest no és, sovint, d'ús exclusiu. La biblioteca es converteix també en aula de reforç, sala de reunions i en allò que calgui quan la situació ho exigeixi. Les mides, la distribució de l'espai i la ubicació no són, ni de bon tros, aquelles que caldria esperar però en aquest sentit es veuen possibilitats de fer un pas endavant donada la nova distribució d'espais a què obliga la reubicació dels alumnes a les escoles de primària.

2. Fa tres anys l'Ajuntament de Rubí va posar en funcionament un nucli coordinador de les biblioteques escolars del municipi. Les tasques d'aquest han anat enfocades a l'ampliació i organització del fons d'aquestes biblioteques i a l'assessorament tècnic per als mestres que en són els responsables. Aquest no és però, un cas únic. Altres municipis també estan portant a terme experiències similars (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Cornellà de Llobregat, l'Hospitalet de Llobregat...) que estan donant uns resultats molt positius tot i que, ni de bon tros, estem en una situació ideal.

Quant a mobiliari i equipament, les biblioteques escolars no són ni tenen allò que voldríem. Sovint les prestatgeries, les taules i les cadires no són les adequades. Cal entendre la biblioteca com un servei a tota l'escola i això significa que cal que pugui acollir tothom. Les taules i les cadires de diverses mides i formes, les prestatgeries d'alçades diferents haurien de permetre entendre-la així. La biblioteca escolar és també un espai per a l'oci i per a l'aprenentatge amb diferents ambientacions per als més petits, per a una lectura més informal; per al treball de grup o el treball individual hauria de donar cabuda a totes les formes d'utilitzar la biblioteca escolar.

De la mateixa manera el fons hauria de tenir en compte aquesta diversitat: llibres d'imaginació, de consulta, obres de referència..., que permetin als alumnes aprendre a gaudir de la lectura, a buscar informació, a triar-la..., en definitiva, aprendre a saber què volen i per què ho volen. Això no implica únicament el fons. Suposa un treball previ de preparació d'aquest material. Una bona ordenació, una clara senyalització i uns catàlegs coherents ens donaran una font inestimable de recursos que des de la biblioteca es poden treballar amb alumnes i mestres. Actualment però, la majoria de biblioteques escolars no tenen el fons adequat ni en qualitat ni en quantitat. Les noves tecnologies posen a l'abast dels alumnes uns molt bons recursos d'accés a la informació, i la biblioteca hauria d'incloure tot aquest material en el seu fons, però no hem d'oblidar que els llibres i les revistes són, ara com ara, una rica font d'informació si sabem com accedir-hi i com treure'n el màxim profit. L'actualització del fons ha de ser en tots els suports i en totes les àrees.

Fer una bona biblioteca escolar requereix, necessàriament, disposar de personal que pugui elaborar aquestes eines i pugui posar-les a l'abast dels alumnes. Les possibilitats que ofereix la biblioteca escolar són, sense cap mena de dubte, molt nombroses però necessiten professionals que hi treballin. Actualment els mestres que organitzen la biblioteca de la seva escola disposen, en la majoria dels casos, d'una, dues o tres hores setmanals per a dedicar-s'hi. Durant aquestes hores han de fer tot el procés tècnic, fer el préstec (en el cas que es faci) i altres activitats. Tot això afegit, en alguns casos, a la incomprensió dels seus companys de claustre. Òbviament aquesta dedicació és totalment insuficient si volem que la biblioteca tingui la funció que li pertoca dins del projecte curricular de l'escola.

Malgrat tot la situació ha anat canviant significativament en els darrers anys. Si comparem el panorama actual, per exemple, amb el que es podia trobar fa deu anys, quan vam començar les actuacions a les escoles de Rubí, podem adonar-nos de l'evolució significativa de les biblioteques. El fons ha anat augmentant periòdicament i, malgrat les mancances que encara hi ha, l'organització d'aquest fons ha millorat considerablement. Aquesta millora és deguda, en gran part, al Servei de Biblioteques Escolars L'Amic de Paper, que està suplint la manca d'acció per part de l'Administració en relació a les biblioteques escolars. L'acció conjunta d'ajuntaments, associacions de pares d'alumnes i L'Amic de Paper ha permès anar actualitzant el fons de les biblioteques i l'accés immediat dels alum-

nes a aquest material que arriba a les escoles adequadament tractat, folrat i amb les fitxes de catàleg i de préstec.³

Cal, doncs, una actuació ferma i decidida que planifiqui una política de biblioteques escolars i que en reguli el funcionament, des de l'etapa infantil fins a l'entrada a la universitat. La implantació de la Reforma educativa que promou un canvi substancial en l'ensenyament quant a procediments hauria estat una bona ocasió per portar a terme aquesta planificació. I encar som a temps de posar les biblioteques escolars en condicions de poder servir tota la comunitat educativa.

3. Necessitat de planificació

Sembla demostrada la necessitat d'una regulació concreta que permeti el funcionament correcte de les biblioteques escolars. Aquesta hauria de tenir en compte la millora en diversos aspectes.

3.1. Local

Caldria definir-ne la ubicació dins de l'escola, les dimensions i la distribució dels espais en funció dels alumnes. La normativa internacional pot servir-nos de guia no solament pel que fa a mides sinó també a repartició dels espais.

3.2. Mobiliari

Igualment cal contemplar l'adequació del mobiliari quant a mides i formes. La biblioteca escolar pot ser utilitzada per a diferents tasques, i el mobiliari hi ha de respondre (treball en grup, treball individual, lectura informal...).

3.3. Equipament

És necessari entendre la biblioteca escolar com un centre amb diferents materials: revistes, mapes, llibres, CD-ROM, enregistraments sonors i vídeos, documentació gràfica... Aquest material necessita uns contenidors especials per a la seva conservació i uns aparells que ens en permetin la consulta. La biblioteca escolar ha de disposar d'aquest equipament per tal de poder-los fer accessibles als alumnes i als mestres.

3. Els convenis que han establert alguns ajuntaments amb el Servei de Biblioteques Escolars han anat dirigits a millorar les condicions de les biblioteques escolars partint d'un estudi avaluatiu de la situació real. Les vies d'actuació es dirigeixen a solventar els problemes que es detecten quant a: organització, catalogació, adquisició de fons, activitats d'animació a la lectura i formació d'usuaris. En la majoria dels casos també s'han realitzat cursos d'introducció per al tractament dels documents i recursos per a la dinamització de la biblioteca. Per tal de crear un equip de treball dinàmic periòdicament es fan reunions dels responsables de les biblioteques, el bibliotecari o bibliotecària del Servei i representants de l'ajuntament. Aquestes trobades són un bon lloc per a l'intercanvi d'experiències i l'elaboració de projectes comuns. Totes les parts implicades hem valorat molt positivament aquestes actuacions, i es pretén ampliar-les als instituts de secundària i altres ajuntaments.

L'automatització dels catàlegs és una de les tasques en què diverses escoles estan abocant esforços. El Programa d'Informàtica Educativa del Departament d'Ensenyament ha creat un programa d'automatització de biblioteques que ha posat a disposició de tots els centres educatius de Catalunya. L'automatització del catàleg i d'altres processos de la biblioteca, com el préstec, és un objectiu que, a la llarga, han d'assolir totes les biblioteques ja que permet optimitzar recursos i temps, i ofereix als alumnes moltes eines per accedir a la informació. És imprescindible, però, que la biblioteca tingui els ordinadors necessaris per a la consulta d'alumnes i mestres.

3.4. Fons

La biblioteca ha de disposar d'un fons ampli, variat i de qualitat, per tant és necessària una selecció acurada dels diferents materials que respongui a les necessitats educatives de l'escola. Cal preveure la renovació i ampliació periòdica d'aquest fons tant pel que fa a documents de ficció com a les obres de coneixements.⁴

3.5. Personal

És necessari el reconeixement de la figura del bibliotecari escolar i definir-ne les característiques i funcions, així com la dedicació, a temps complet, i la formació.⁵

3.6. Recursos compartits

La creació de xarxes o centres coordinadors distribuïts per tot Catalunya, que puguin agrupar un determinat nombre de biblioteques escolars i que disposin de tècnics especialitzats ha de ser un objectiu a curt termini. Les funcions d'aquests centres haurien de ser: la catalogació del fons de les escoles, l'assessorament en la selecció de documents, l'adquisició coordinada, la promoció d'activitats diverses i itineraris per les escoles...

3.7. Projecte curricular

La biblioteca ha de quedar contemplada dins dels propis projectes curriculars de les escoles. L'organització d'activitats i serveis només té sentit si la biblioteca té usuaris i això passa, necessàriament, per la col·laboració de tots els membres del claustre.

De qui és competència establir aquesta planificació? Creiem que ha de ser l'administració autonòmica qui se'n faci responsable. Des del Departament d'Ensenyament, i amb la col·laboració del Departament de Cultura, ja que són els

4. Les normes internacionals fan referència només als materials impresos i són exclusivament quantitatives.

5. En aquest punt també les normes internacionals preveuen un determinat nombre de mestres-bibliotecaris i personal auxiliar.

que han de donar suport i proporcionar els mitjans, personals i econòmics, que permetin crear unes biblioteques escolars adequades. No podem oblidar que les biblioteques escolars són un element bàsic del sistema bibliotecari i poden contribuir d'una manera decisiva en la formació d'usuaris de tots els serveis d'informació.⁶

El nou sistema educatiu ens dóna el marc idoni per a integrar una biblioteca escolar que realment respongui a les tasques que se li encomanen. La formació dels alumnes implica la capacitat de triar i cercar informació en els diferents suports i per diferents vies. La biblioteca escolar ha de ser el lloc on alumnes i mestres puguin completar la seva formació. On puguin ampliar la seva capacitat de pensar, d'investigar, de ser autònoms, d'aprendre a aprendre, d'imaginar, de gaudir. La reforma del sistema educatiu no pot prescindir dels serveis que pot i ha d'oferir la biblioteca escolar i cal entendre i defensar el paper a que aquesta té en l'autoformació dels alumnes. Els usuaris de les biblioteques del futur són els alumnes de les nostres escoles. Les seves capacitats per a entrar en el món de la informació són a les mans de les biblioteques escolars.

La tan anomenada reforma del sistema educatiu ha d'estar fonamentada en una reforma del concepte i en la millora dels mitjans de les biblioteques escolars.

6. En aquesta línia s'està treballant actualment a l'Estat espanyol. El Ministerio de Educación y Cultura, recentment fusionat, està portant a terme diferents iniciatives per tal de promoure les biblioteques escolars dels centres que entren en les seves competències territorials.